

fachlich noch nicht bearbeitet, doch haben wir ein gutes Übernahmeprotokoll mit der Schriftgutbeschreibung.

Es werden auch einige Angaben im Zusammenhang mit dem Verlauf der Agrarreform und Kolonisierung in

Slowenien und die dabei entstehenden Probleme aufgeführt. Im letzten Artikelteil wird konkret über das Schriftgut gesprochen, das sich auf die Agrarreform und Kolonisierung im erwähnten Bestand bezieht.

Zaplembe in nacionalizacije: arhivsko gradivo upravnih organov Mesta Ljubljane

Tatjana Šenk

V koreferatu se bom omejila na arhivsko gradivo upravnih organov, ki je nastalo na območju današnjih petih ljubljanskih občin, hranimo pa ga v našem arhivu.

Gradivo zaplemb in nacionalizacij je ohranjeno v različnih fondih. Pri iskanju željenega gradiva nam je v pomoč poznavanje pristojnosti mestnih organov. Mestni organi so imeli določene pristojnosti pri zaplembah, ki so nastale na osnovi odloka Avnoja 21. novembra 1944¹. To gradivo je v okviru pristojnosti, ki jih je imelo mesto, bolj ali manj ohranjeno. Zaplembe, ki so bile izvršene na podlagi drugih zakonov, se nahajajo v gradivu sodišč. Občina je imela določene pristojnosti pri nacionalizaciji, izvršeni po zakonu leta 1958². Gradivo, ki je ohranjeno, se razlikuje od občine do občine, in sicer glede na predhodno urejenost gradiva na občini in glede na čas, ko se je gradivo prevzemalo v arhiv. Kriteriji odbiranja gradiva nacionalizacij so se namreč deloma spreminjali po letu 1981. V Priročniku za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarim gradivom iz leta 1984, se kot arhivsko gradivo navajajo zaplembe (461), agrarne zadeve (462), nacionalizacija (463), razlastitve (464).³ Kmalu zatem smo v arhivu ta navodila dopolnili in popravili. Pri kategoriji gradiva kot je zaplemba ali nacionalizacija se po novih navodilih odbirajo samo stvarne zadeve, osebne pa po vzorčnem kriteriju. Po sedaj veljavnih navodilih prevzema arhiv pri gradivu nacionalizacij torej le stvarne zadeve, osebne pa se trajno hranijo na občini. Ta kategorija gradiva je zato za določene občine prevzeta v celoti – stvarne in osebne zadeve – za določene pa le deloma.

Gradivo nacionalizacij, izvršenih po zakonih leta 1946 in 1948, je ohranjeno bolj ali manj slučajno, kadar so bili dopisi ali odločbe poslani v vednost posameznim mestnim upravnim organom, ali pa predstavljajo del gradiva mestnega podjetja. V tem primeru je mestni upravni organ, ki je s podjetjem upravljal, vodil dokumentacijo o nastanku in poslovanju podjetja.

Pri iskanju je potrebno upoštevati še dejstvo, da je bilo imetje lahko zaseženo po različnih zakonih in v različnih obdobjih. Pri iskanju nam torej pomaga vedenje, po katerem zakonu je bilo imetje zaplenjeno ali nacionalizirano, ali kateri upravni organ je upravljal z odvzetim premoženjem. Če so zaplenili imetje nemškemu državljanu, je o tem odločala mestna zaplembna komisija, če so zaplenili

imetje odsotni osebi, je mestni ljudski odbor izdal začasno odločbo o zavarovanju imetja (kot okrožni upravni organ). Za izdajo odločbe o zaplembi in vodenju zaplembe je bilo pristojno sodišče.

V fondih mestne uprave so zaplembe imetja, ki so bile izvršene na območju mesta. Osnova za zaplembo je odlok Avnoja o prehodu sovražnega imetja v državno lastnino z dne 21. novembra 1944. Po tem zakonu je prešlo v državno last imetje Nemškega rajha, nemških državljanov, vojnih zločincev in njihovih sodelavcev in imetje pobeglih in odsotnih oseb. (4) Izjema so nemški državljanji, ki so se borili v vrstah partizanske vojske. V okviru mesta je bila ustanovljena komisija za zaplembe (5), ki je izdajala zaplembne odločbe državljanom nemške narodnosti in za imovino Nemškega rajha. Komisija je obstajala od leta 1945 do 1946. Za zavarovanje in evidenco sovražne imovine in imovine pobeglih in odsotnih oseb je bila ustanovljena Uprava narodnega imetja pri okrožnem mestu Ljubljana, kasneje imenovana Okrožna uprava narodnega imetja OUNI. Imela je naslednje pristojnosti:

1. Zavarovalni postopek glede sovražnega imetja
  - zbiranje podatkov na osnovi prijavnice tiskovine pod naslovom »prijava« na obrazcu št. 2, ki so jih izpolnili oz. prijavljali četrtini ali krajevni ljudski odbori
  - registracija in popis vse imovine, ki spada pod udar odloka Avnoja
  - izdaja začasnih odredb glede imetja manjšega obsega na območju mesta
  - izročitev popisane imetja v upravo delegatom
2. Zbiranje podatkov o imetju odsotnih oseb in imetju oseb, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile (obrazec št. 2)
3. Zavarovalni postopek glede sovražnega imetja, ki je bilo doslej že zavarovano (z vojaškimi oblastmi, OZNO, organi milice) in naknadna izdaja začasnih odredb glede že do sedaj zavarovanega imetja. OZNA je bila pooblaščenca za izdajanje varnostnih ukrepov glede zavarovanja oseb, proti katerim je bilo uvedeno preiskovalno postopanje in niso bili sojeni po odloku Avnoja z dne 21. novembra 1944. (6)

Vsa uprava ljudske imovine na nivoju mesta Ljubljane je dejansko obstajala le v upravi razlaščenih ali pa sekvestriranih stanovanj in stanovanjskih premičnin, medtem ko je bila uprava glede vse

ostale, t.j. industrijske, trgovinske, obrtne in druge imovine, dodeljena posameznim resornim ministrstvom, kasneje pa oddelkom na nivoju mesta.⁷

Gradivo zaplemb, nastalih na osnovi odloka Avnoja, 21. novembra 1944 se bolj ali manj v celoti nahaja v fondu MLO-premoženjske zadeve, (LIU – 468, 41,7 tm). Gradivo je poimensko popisano glede na različne upravne organe. Posebej so popisane zaplembe nemškega imetja, zaplembe MLO Ljubljana, OLO Ljubljana – okolica, OLO Grosuplje, Uprava ljudske imovine itd. Del gradiva Uprave ljudske imovine, ki obsega okoli 1 tm gradiva, ni popisano, obsega pa verjetno predvsem spise, ki vsebujejo splošne podatke, poročila, okrožnice, navodila. Fond je bil pred leti popisano predvsem zaradi upravnoposlovnih namenov in ne znanstvenih.

Mestna zaplembna komisija je bila pristojna za zaplembe nemškim osebam, nemškim optantom in za zaplembe nemške imovine (trvdke, družbe). Zaplembe nemškega imetja so bile narejene na osnovi popisa z dne 31. julija 1941. Osebam, ki so se takrat izjavile za nemške državljane, so zaplenili imetje. Po tem popisu so za Ljubljano našeli 1702 osebi.⁸ Poleg teh so upoštevali tudi naknadne prijave četrtnih ali krajevnih narodnoosvobodilnih odborov. Spisi vsebujejo odločbo mestne zaplembne komisije (obrazec št. 10), uradno potrdilo, da je določena oseba nemške narodnosti, ki ga je izdal KNOO. Večinoma je priložen tudi komisijiški zapisnik, kjer sta popis in cenitev zaplenjene imovine. Nekajkrat je priložena pritožba obsojenca (obrazec št. 11), kjer dokazuje svojo slovensko narodnost, nesodelovanje z Nemci in podobno in spisi sodišč, ki določajo, kaj se bo z imovino zgodilo – vrnilo ali zaplenilo. To so dokumenti, ki se pojavljajo v večini spisov, poleg teh pa so v posameznih primerih naslednji dokumenti: spisi oddelka za UNI pri vladi LRS, spisi ostalih resorjev LRS, mestnih upravnih resorjev itd.

Gradivo Uprave narodne imovine, ki je imela nalogo zavarovanja in evidence zaplenjene imovine, se ravno tako nahaja v fondu MLO premoženjske zadeve. V gradivu, ki je abecedno popisano, dobimo podatke o poizvedbah, ki so bile izvršene zaradi ocenitve premoženja in ugotovitve, kdo pride pod udar odloka Avnoja, zapisniki zaplenjenega inventarja, sezname obsojencev na zaplembo imetja, prošnje posameznikov ali podjetij, naj jim dodelijo zaplenjeno imovino, imena posameznikov, ki so dobili del imetja in podobno. Uprava je imovino, ki je ni dala v najem ali prodala, dala različnim resornim oddelkom v upravljanje: stanovanja Upravi mestnih zgradb in zemljišč, podjetja Oddelku za industrijo in obrt, trgovine Oddelku za trgovino in proizvodnjo itd. Zato najdemo dokumentacijo o upravljanju te razlašene imovine v teh fondih. Poleg dokumentacije o upravi te imovine pa se v gradivu posameznih oddelkov MLO najde tudi dokumentacija o zaplembi in nacionalizaciji, glede na način pridobitve te imovine.

V fondu MLO – industrija in obrt (LIU – 475, 35,6 tm) je gradivo o zaplembah v okviru dokumentacije o poslovanju in delovanju državnega podjetja. Del fonda (8,1 tm) je podrobno kartotečno popisano. Popis je razvrščen glede na vsebino,

tako da do željenih podatkov pridemo z imenom podjetja. Ostali fondi mestnih oddelkov (npr. MLO Trgovina in obrt) nimajo tako podrobnega popisa, zato je gradivo težje, včasih pa nemogoče najti.

Gradivo o določeni osebi dobimo v različnih fondih. Za primer bom navedla briveca iz Ljubljane, kateremu je bilo odvzeto premoženje. V fondu MLO – premoženjske zadeve dobimo naslednje dokumente: uradno potrdilo KNOO, da je oseba nemške narodnosti, odločbo mestne zaplembne komisije (na obrazcu št. 10), njegovo pritožbo, popis zaplenjenega inventarja, podatke, kdo je dobil zaplenjene predmete in vrednost inventarja, ki jo ima sedaj v lasti oddelek za obrt in industrijo. V fondu MLO industrija in obrt pa dobimo odločbo MLO o imenovanju delegata za upravo zaplenjene imovine, najemno pogodbo med MLO in brivcem, ki je prevzel brivski inventar, višino najemnine, dokument o podelitvi brivnice novemu lastniku, sporočilo Uprave za ljudsko imovino, koliko frizerskih obratov je v njihovi upravi, finančno poročilo in popis zaplenjenega inventarja.

Iz primera je razvidno, da se podatki iz obeh fondov dopolnjujejo, zato je potrebno najprej vedeti, katere in koliko podatkov iščemo, kadar pa hočemo dobiti popolno informacijo, ne samo o zaplembi, pač pa o nadaljnji usodi premoženja, o novih lastnikih in podobno, moramo pogledati najmanj dva fonda.

Glede nacionalizacij podjetij po vojni je v fondih mesta le malo gradiva. O nacionalizaciji, izvedeni po zakonu iz leta 1946 (Ur.l. FLRI, št.98/46) v mestnih fondih ni gradiva, ker so bili zanjo pristojni zvezni in republiški organi. Nacionalizacija podjetij, izvedena po zakonu iz leta 1948 (Ur.l. FLRI, št.35/48) – poimensko so posamezna nacionalizirana podjetja navedena v Uradnem listu IRS, št. 18,19 in 31/48 – je delno ohranjena v fondu Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana (LIU – 30, 115,7 tm).⁹ Spisi o nacionalizaciji podjetja se lahko nahajajo tudi v okviru fonda MLO – industrija in obrt, če je bilo podjetje pod mestno upravo kot del spisov o poslovanju in delovanju podjetja v državni lasti. Fragmentarno se spisi nahajajo tudi v fondu MLO – tajništvo, gradivo pa je urejeno po delovodniku in indeksu.

Nacionalizacija zgradb in zemljišč, izvedena po zakonu iz leta 1958 (Ur.l. FLRI, št.52/58), je ohranjena v občinskih fondih. Kot sem že omenila, je ohranjenost teh fondov zelo različna. Arhiv naj bi prevzemal splošne zadeve o nacionalizaciji, kljub temu pa je zbirnih podatkov in poročil o nacionalizaciji malo. Gradivo občine Center hranijo na občini, ker arhiv še ni prevzemal občinskega gradiva. Gradivo občine Bežigrad je bolj ali manj v celoti prevzeto. Ohranjena je prvotna evidenca, ki se je vodila s pomočjo šifer in delovodnika. Pregled nad gradivom daje le prevzemni seznam, ki ni dovolj podroben, da bi lahko poimensko našli gradivo. Prav tako je prevzeto gradivo občine Šiška, ki pa je bilo prvotno abecedno urejeno.

Gradivo občine Vič je delno ohranjeno v arhivu, delno je ostalo na občini. V arhivu imamo predvsem splošne zadeve o nacionalizaciji, delno tudi osebne zadeve za leta 1959-60. Podobno velja za

Tajna št. 3473/3948.

Priloga

C E L O Č E A .
(Akt o razlastitvi.)

Na osnovi čl. 1, 3, 4, 7 in 9 osnovnega zakona o razlastitvi in daje izvršilni odbor MLO Glavnega mesta Ljubljane na predlog Poverjenstva za kmetstvo, naslednje

o d l o ž b e :

V korist države in za potrebe Mestnega ljudskega odbora, za splošno prevečne namene, za razlastiti naslednje premoženje, to je nepremičnine in previole na njih, s pritiklinami vred, to je s vsem inventarjem, ki služi v šolske namene, in sicer:

- 1) parcela št. 142/2, okrasni vrt v izmeri 296 m², parcela št. 165, šolsko posestvo v izmeri 1327 m², parcela št. 162, šolsko posestvo v izmeri 224 m², del parcele št. 70, stanovanjska hiša s dvoriščem v vletku št. 14 k.o. Topuškino predmestje,
- 2) parcela št. 142/4 okrasni vrt v izmeri 209 m², parcela št. 164, gospodarsko posestvo v izmeri 621 m² v vletku št. 236 k.o. Zapuščeno predmestje,

vse lasti Uršulinovega konvicta v Ljubljani.

Razlastitev je popolna.

Mestna razlastitvena komisija naj urvda postopek po osnovnem zakonu o razlastitvi in izda odločbo po 29-31. čl. zakona.

Na podlagi čl. 23 tega izročila razlastitvene premoženja v posest Poverjenstva za kmetstvo za predpisano in očitivo, je razlastitvena komisija.

J t e m o l j i t o v i :

V posest jih, ki so vrščet razlastitve se določijo gimnazijska šola za medicinske stroke, strokovna šola, listnat srednje tehniška šola, višja pedagoška šola in državna salezijska šolovnja. Iz ovedenega sledi, da služijo stvari v pravečne namene in služijo javni interesi, da pridajo v državno roko. Izročilo oziroma posest pa je potreben učencev v šolske odmore.

Razlastitev je utemeljena v čl. 1 osnovnega zakona o razlastitvi, kar gre za družbeno ekonomsko in kulturno povzdigo ljudstva.

Št. 3473/3948, 15. novembra 1945.

Tajnik:

(K o v o š i k o)

Dotavljeno:

- 1.) Vladi LRS zaradi potrditve odločbe v skladu čl. 6 zakona o razlastitvi.
- 2.) Javno težišče so mesto Ljubljana.
- 3.) Uršulinški konvikt v Ljubljani v roko dr. Ijke Ševčanovič.

Podpredsednik:

(S i l v a F r a n c o)

[Signature]

in zemljišč. Kolikor vem, je to gradivo v celoti ohranjeno v fondu OLO Ljubljana.

OPOMBE

1. Odlok o prehodu sovražniškega imetja v državno svojino, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile. Bg. 21. november 1944, Ur.L.D.F.J. št.2/45 (objavljeno v posebni prilogi Ur.L. SNOS in NVS, št. 6/45). — 2. Zakon o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč, Ur.L. FLRJ, št.52/58. — 3. Priročnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, 1984, str.105. — 4. Zapletbna komisija okrožnega mesta Ljubljane je bila ustanovljena poleti 1945. Okrajne in okrožne zapletbne komisije so bile ukinjene 28.12.1946 na podlagi odredbe Predsedstva vlade LRS. — 5. Zakon o zaplembi imovine in o opravljanju zaplembe, Ur.L.SNOS in NVS, št.18/45; člen 30 določa, da izdajajo zapletbne odločbe okrajne in okrožne tričlanske komisije. Te komisije – v Ljubljani ustanovljene avgusta 1945 morajo končati delo do 15. septembra 1945, nato podaljšano do 15. novembra 1945. — 6. MLO Tajništvo, 293. — 7. Zapisnik seje delegatov uprav narodne imovine, 30. junij 1945. MLO premoženjske zadeve, št.23,15/45. — 8. MLO premoženjske zadeve, št. 23. — 9. Industrija: živilska, galicična, lesno-predelovalna, skladišča, kovinska, tekstilna, kemična, podjetja gradbenega materiala, usnjarska, sanatoriji in bolnice, radio; fond OLO Ljubljana, ake.L. 4, t.e.442, 443.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Beschlagnahmen und Nationalisierungen: das Archivgut der Verwaltungsorgane der Stadt Ljubljana
Tatjana Šenk

Es wird die Beschlagnahmen und Nationalisierungen betreffendes Schriftgut der Verwaltungsorgane im Gebiet der Ljubljanaer Gemeinde dargestellt. Im Historischen Archiv wird vor allem dasjenige Archivgut aufbewahrt, das aufgrund des Erlasses von AVNOJ (Antifaschistischer Rat der Volksbefreiung Jugoslawiens) in 1944 und aufgrund des Gesetzes zur Nationalisierung aus dem Jahre 1958 entstanden ist. Das sich auf die Beschlagnahmen beziehende aufbewahrte Archivgut befindet sich im Bestand des Stadt/Volksausschusses. Die Vermögensangelegenheiten und in den Beständen verschiedener Stadtressorabteilungen. Das Schriftgut im Zusammenhang mit den Nationalisierungen im Jahre 1958 ist unvollkommen aufbewahrt, teils im Archiv und teils in den Gemeinden. Die Beschwerden wegen der Gebäude- und Grundstücksnationalisierungen sind im ganzen im Bestand des Bezirks/volksausschusses Ljubljana aufbewahrt.

občino Moste, tako je za leto 1960 ohranjeno izčrpno poročilo o nacionalizaciji z statističnimi podatki. Ohranjene so tudi nekatere odločbe, vendar nad gradivom nimam pregleda, ker ni evidenc in ni jasno, koliko je ohranjeno. Gradiva je za 1 sam fascikel, na občini pa menda tudi ne najdejo gradiva nacionalizacij.

Za občino Polje je ohranjeno gradivo z delovnikom. Obsega 1 fascikel za leto 1959 o nacionalizaciji zgradb in zemljišč, ni pa jasno, koliko je to gradivo popolno.

Za občinsko gradivo obstajajo le prevzemni sezname, ker je to novejšo gradivo, poimenske evidenc nad gradivom nimamo, razen v redkih primerih, ko je indeks nastal že na občini.

Ohranjeno pa je gradivo drugostopenjske instance v primeru pritožb glede nacionalizacije zgradb

Podržavljanje privatne lastnine v fondih pravosodnih organov ljubljanske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Žarko Bizjak

V procesu akumulacije prvotnega socialističnega kapitala, ki se je izvajal z zaplembami in razlastitvami premoženja, nacionalizacijo in agrarno reformo, so imeli pomembno vlogo tudi pravosodni

organi; na eni strani sodišča in javna tožilstva in na drugi strani, v okviru možnosti, odvetniki.

Sodišča so v kazenskih zadevah izrekala kazen zaplembe premoženja v primerih, ki so bili predvi-